

Kultura i moć

Rade Kalanj

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Tekst se bavi analizom suvremenih socioloških pristupa problemu kulture. Oslanjajući se na stavove D. Crane i, osobito, N. Smelsera, autor zastupa tezu da suvremeno sociološko mišljenje karakteriziraju tri glavna pristupa: sociologistički, socioantropološki i sociopolitološki. Međutim, u najnovijem razdoblju, odnosno do početka sedamdesetih godina, dominantno mjesto zauzima sociopolitološki pristup, koji je odigrao inovativnu ulogu u sociologiji kulture. Njegova se specifičnost sastoji u tome da kulturne procese analizira u horizontu političke moći. Tako odnos kulture i moći postaje jednom od vrlo značajnih tema suvremene sociologije. U tom pogledu autor osobitu pozornost poklanja Gramscijevu pojmu kulturne hegemonije, britanskoj školi kulturnih studija, Foucaultovoj teoriji znanja i moći, Bourdieuovoj sociologiji kulturnog kapitala i Baudrillardovoj teoriji simulacije i simulacruma. Njihova se inovativnost sastoji u tome da nadmašuju tradicionalno (»implicitno«) poimanje kulture i sve se više okreću prema zbilji medijsko-komunikacijskog doba, odnosno prema onome što neki današnji sociolozi označavaju kao recorded culture.

Ključne riječi: kultura, kulturne studije, kulturni kapital, recorded culture, simulacrum, sociologija kulture

Tematizaciju kulture u suvremenom sociološkom mišljenju karakteriziraju dva obilježja. Jedno bismo mogli nazvati **formalno-predmetnim** a drugo **problematsko-analitičkim**. Prvo se odnosi na status (mjesto, zastupljenost) tog tematskog područja u cjelini sociološkog znanja, a drugo govori o mijenama pristupa, diskursa, stajališta i uvida do kojih dopijeva analitičko razmatranje kulturne zbilje. Prvo obilježje ne izaziva neke osobite interpretativne teškoće i lako ga je provjeriti u bilo kojem ozbiljnijem, sustavno izloženom pregledu socioloških pojmova i teorija. U formalnoj artikulaciji predmetnih područja kultura se jednostavno pozicionira i razmatra kao jedan od temeljnih pojmova. Bez obzira na eventualne definicijske i opsegovne razlike, to je već uobičajena (»normalna«) shema u kojoj nema osobitih pomaka. Glavnina se nastojanja svodi na tegobe oko definicije pojma kulture (»pojmovna džungla«), rekapitulaciju najvažnijih antropoloških i socioloških pristupa, značenje kulture u društvenom životu, odnos masovne i elitne, popularne i »visoke«, seoske i urbane, svakodnevne i institucionalne kulture itd. Pažnja se više poklanja strukturiranim obrascima nego evoluciji pogleda na kulturne procese. Za ovu je tvrdnju rječito ilustrativan veliki Boudonov **Traité de sociologie** s početka devedesetih godina, koji ima sličnu ambiciju kao poznati Gurvitchev zahvat od prije tri desetljeća (Gurvitch, 1963). Poglavlje o kulturi u Boudonovu kolektivnom kompendiju popraćeno je sa 62 bibliografske jedinice, ali od toga samo 9 naslova otpada na razdoblje osamdesetih godina. Nije mnogo drugačije ni u drugim djelima iste ili slične vrste. Formalno

govoreći, riječ je o indikativnom tematskom zaostajanju ili možda o prešutnom uvjetovanju da se u tom razdoblju nisu dogodile nikakve osobite teorijske novosti (Smelser, 1981:203–225; Boudon, 1992:416–490; Waters, 1994:173–215).

Kad je riječ o drugom obilježju, stvari stoje posve drugačije. To je ona dimenzija tematizacije kulture koja živi od dinamike ideja (analitičkih zahvata, istraživanja, novih sinteza) i u kojoj se, baš zbog toga, događaju znatni pomaci sociološkog mišljenja. O njima se u recentnoj literaturi eksplicitno govori, ali im se ne pridaje važnost koju zaslužuju. Tamo gdje im se ta važnost priznaje, i čak uzima kao intelektualno polazište, to se čini na dosta evazivan način, tako da se zanemaruje njihova neposredna analitička povezanost s kulturnom problematikom. Mali je broj autora pošteđen od te evazivnosti i stoga je razmjerno skroman broj onih knjiga, studija i radova koji se izričito bave tumačenjem i provjerom novih pristupa. Iz te se oskudne panorame rječito izdvajaju noviji radovi Neila J. Smelsera i sociokulturološke sistematizacije Diane Crane (Smelser, 1994; Crane, 1994). Smelser ustanovljuje pojavu novih pristupa kulturi i vrednuje ih u sklopu suvremenih socioloških teorija, a D. Crane prezentira njihove domete u analitičkoj i istraživačkoj praksi sociologije kulture posljednjih dvadesetak godina. Njezin je zahvat znatno širi, spoznajno mnogo bogatiji, ali je Smelserov uvid metodički koherentniji i pruža više mogućnosti za propitivanje novije sociološke recepcije kulturnih procesa.

Iako se Smelser, u svom pregledu socioloških teorija, ne zadržava odviše iscrpno na sociokulturološkim razmatranjima, on ipak jasno izriče svoje stajalište i ustanovljuje tri dominantna pristupa kulturnoj problematici. Prvi je pristup povezan s klasičnim marksizmom koji kulturu (filozofiju, religiju, ideologiju) promatra kao proizvod ekonomske strukture društva i kao puki interesni instrument ekonomski vladajućih klasa. Drugi pristup, koji tvore »neke novije teorijske struje«, nadilazi to ekonomsko–determinističko obzorje i poima kulturu u terminima autonomije. Tu se prije svega misli na radove Lévi–Straussa i njemu bliskih socijalnih mislilaca, koji su usredotočeni na analizu kulturnih kodova i dešifriranje logike (dubinske strukture) kulturnih izraza u njihovu legitimnom pluralitetu. Smelser uz to konstatira da je ta struja utjecala na cjelokupnu sociologiju kulture kako u Sjedinjenim Državama tako i u Europi. Treći je pristup onaj koji inzistira na tome da je »kultura neodvojiva od fenomena moći i dominacije«. U ovoj tipologiji on očigledno zauzima povlašteno mjesto, što se vidi iz činjenice da ga Smelser obrazlaže višestruko širom argumentacijom nego prethodne. Argumentacija kreće od Gramscija a završava s Foucaultovim i Bourdieuovim pogledima (Smelser, 1994:17).

Uvažimo li navedenu tipologiju tek kao valjan putokaz za daljnju razradu i konceptualizaciju, iz nje bismo mogli izvesti zaključak da u suvremenom sociološkom bavljenju kulturom prevladavaju tri temeljne orijentacije: **sociologistička**, **socioantropološka** i **sociopolitološka**. U svakoj od njih, dakako, postoji širok registar razlika među pojedinim glavnim protagonistima, što drugim riječima znači da te orijentacije nipošto ne tvore neke homogene sklopove ideja. Štoviše, razlike su ponekad tolike da je vrlo teško govoriti o bilo kakvom konceptijskom »zajedništvu«. Primjerice, nasljednicima klasičnog marksizma i privrženicima kritičke teorije društva zajedničko je samo to da uvažavaju socioekonomske činioce kulturne proizvodnje, no dok ih jedni apsolutiziraju u terminima »ontologije društvenog bitka« drugi ih relativiziraju u kategorijama »instrumentalne umnosti«. Dok je kultura za jedne, »u krajnjoj instanci«, epifenomen socioekonomske strukture, za druge je ona socijalno uvjetovana, ali

polimorfna i samodjelujuća stvarnost koja istodobno oblikuje i nadilazi sferu ekonomske racionalnosti. Bila ona afirmativna, kritička ili emancipatorska, kultura se – u ovoj drugoj verziji »sociologizma« – uvijek tematizira kao po sebi važno i od ekonomije distingvirano područje društvenog života. To je zacijelo jedan od razloga zbog kojeg je ova intelektualna orijentacija ostavila duboke tragove u sociološkoj analizi ideja i moderne kulture općenito. Slična je unutrašnja heterogenost karakteristična i za socioantropološku orijentaciju. Lévi–Straussu i mnogim sljedbenicima njegove metode zajedničko je samo to da s podjednakom ambicijom tragaju za »podsvjesnim strukturama« kulturnih tvorbi (mitova, svjetonazora, tradicija, estetskih uvjerenja), ali ih u velikoj mjeri razlikuje odnos prema pojedinim elementima strukturalizacije. Dok »ortodoksni« Lévi–Straussov strukturalizam izuzima iz analize povijesno–dijakronijske i socijalne aspekte kulturnog fakticiteta, zbog čega je bio izvrgnut žestokim historicističkim i sociološkim kritikama, njegovi sljedbenici (Maurice Godelier, Roland Barthes) uzimaju u obzir i povijesne i socijalne elemente strukturalizacije kulturne zbilje, ne odstupajući pritom od temeljnog analitičkog obrasca. Goldmanove rasprave o književno–teorijskim i svjetonazorsko–filozofskim temama najbolji su primjer osebujne kombinacije strukturalističkog i socijalno–povijesnog analitičkog ključa. Cijeli je poststrukturalizam naposljetku – bez obzira na svoje različite varijacije – proizišao iz kritičkog prevladavanja strukturalističke ahistoričnosti. I treća (sociopolitološka) orijentacija također tvori konglomerat vrlo sličnih, ali ne i identičnih problematsko–analitičkih nastojanja. Zajedničko im je samo to da kulturu smještaju u kontekst socijalno–političkih odnosa, da je analiziraju kao reproduktivnu dimenziju stratifikacije, diferencijacije, moći i dominacije. Čini se da je upravo ta analitička dimenzija ono što ovoj orijentaciji daje posebnu aktualnost u novijoj konstelaciji socioloških ideja. Metodički gledano, ona je svojevrsno prevladavanje sociologizma i antropologizma, s time da se sociološki i antropološki uvidi nadopunjuju analizom političkih »mehanizama« kulturne produkcije i reprodukcije. Temeljni se problem zapravo svodi na pitanje: kako kultura funkcionira u polju političkog, kako se ona oblikuje i koristi kao »resurs« političke moći? To pitanje dolazi u središte pozornosti, a to je vjerojatno i razlog zbog kojeg je sociopolitološka orijentacija dobila tako »povlašteno« mjesto u Smelserovu prikazu glavnih socioloških teorija. Slijedeći Smelserov metodički naputak, valjalo bi, dakle, pokazati bitne značajke i domete sociopolitološke problematizacije kulture.

Njezino se oblikovanje može situirati na početak sedamdesetih godina. Proizišlo je iz specifičnog stjecaja okolnosti toga razdoblja. Sva tri dominantna projekta ekonomsko–političke racionalnosti – liberalni, socijalnodržavni i socijalistički – doživljavaju osjetne ili radikalne preinake. Liberalizam naginje svojoj konzervativnoj verziji, socijalna država reterira u pravcu naglašenijeg liberalizma, a u socijalizmu se događaju dubinski procesi koji će, krajem osamdesetih, dovesti do njegova naglog prijelaza u liberalni kapitalizam. No središnju je ulogu u tim okolnostima nesumnjivo odigrala teorijska i ideološka »dekonjunkturizacija« marksizma. Njegov socijalni i kulturno–ideologijski projekt iscrpio je svoju mobilizacijsku i modernizacijsku snagu. Nastupio je »kraj utopije« koji će se kasnije očitovati u deradikalizaciji socijalnih revandikacija i sistemskoj dekonstrukciji političkih režima nastalih u toj matrici. Time je poljuljan jedan tip sociološke izvjesnosti mišljenja o kulturnoj sferi i pretpostavljenom »poretku ideja«. Redistribucija političke moći i utjecaja pojavljuje se kao bitno pitanje. U sredinama »postindustrijske demokracije« to se pitanje postavlja zbog

potrebe obnavljanja i stabilizacije konsenzusa, a u autoritarnim sredinama pak, ono se očituje kao primarni uvjet pluralističke demokratizacije moći. Politički procesi zadobivaju ključnu ulogu u rekonstelaciji ekonomskih i socijalnih odnosa kako na nacionalnoj tako i na globalnoj razini. Dekonstrukcija je opći trend i nipošto nije slučajno da taj pojam, koji je izvorno nastao kao intelektualni postupak u književno–kritičkom i filozofskom rasuđivanju, gotovo doslovno izražava značenje političkih i kulturnih zaokreta s početka sedamdesetih. Ono što Derrida određuje kao preokret u hijerarhiji diskursa, kao filozofsku strategiju rastakanja uzročne sheme (»temelnog načela našega svijeta«), kao »sveopći pomak« dosadašnjeg sustava itd., filozofski je izraz zbiljskoga stanja u kojemu se događa »decentriranje«, »raskol« do tada neprijepornih subjekata povijesti (Culler, 1991:73–75). Socijalna se mobilizacija subjektivira u raznovrsnosti političkih oblika, a političke se inicijative legitimiraju kao kulturni pokreti usredotočeni na »zauzimanje« civilnog društva kao prostora autonomije i emancipacije. Odatle je jasno zbog čega gotovo sve teorijske eksplikacije novih društvenih pokreta, koji su se artikulirali tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina, naglašavaju prije svega njihov kulturni smisao. Hoće se zapravo reći da su zaokreti u ekološkom, ženskom, mirovnom itd. pitanju velika **kulturna preobrazba**, promjena bitnog **smisla**, a ne puko popravljavanje socijalnog stanja. Izbor smisla u biti je kulturni izbor. Svako mišljenje o razvoju prije ili kasnije dopijeva do te pretpostavke. Razvojne su studije, od početka sedamdesetih godina, jasno ustanovile da za izlazak iz nerazvijenosti nisu dovoljne samo mjere za poticanje ekonomskog rasta. Uspjehu tih poticaja uvijek prethode neki endogeni faktori, a to su faktori kulture koji odlučuju o tome kako će se neko društvo politički organizirati za razvoj. Ti su faktori u najnovije vrijeme izbili na površinu takvom silinom da relativizam kultura poprima obličje sukoba kulturnih fundamentalizama. Endogene kulture traže svoje »prirodno« mjesto u rastućoj plimi tehno–znanstvene univerzalizacije. To je jedan od glavnih razloga čvrste opstojnosti tradicionalnih socioantropoloških pristupa.

Problem je, međutim, u tome što se i u matrici univerzalizacije događaju preobrazbe koje izravno utječu na likove kulture, a to je baš ono što je najviše zanemareno u sociologiji. Imajući to na umu, brojni autori (Diana Crane, Nicholas B. Dirks, Geoff Elly, Sherry B. Ortner, John B. Thompson) upozoravaju na razloge zbog kojih je, od početka sedamdesetih, moralo doći do promjena u sociokulturološkom pojmovlju, do prevladavanja tradicionalnih pristupa. Uočeno je, naime, da se ti pristupi (klasična teorija i antropologija) ustrajno zadržavaju na definiciji kulture kao skupa vrijednosti, normi, vjerovanja i stavova »cijelog pučanstva ili podgrupa unutar pučanstva« (subkulture, kontrakulture, političke kulture), što znači da je svode na »implicitno obilježje« društvenog života o kojemu ovise socijalne interakcije. Takvo stajalište zastupa čak i vrlo reprezentativni, Smelserovim predgovorom popraćen zbornik s početka devedesetih, pod naslovom **Theory of Culture**. No to naglašavanje »implicitne kulture« u suvremenim je društvima posve nedostatno. Današnja se kultura, gotovo u cijelosti, izražava pomoću »eksplicitnih društvenih konstrukcija ili proizvoda«, a to znači preko tiska, filma, tehničkih naprava, elektronskih medija. Ušli smo u epohu globalizacije kojoj glavni pečat daju različiti tipovi te *recorded culture*, kao što su informacija, zabava, znanost, tehnologija, pravo, obrazovanje i umjetnost. Bez analize sadržaja i učinaka tih kulturnih oblika (»*recorded cultures*«) nemoguće je shvatiti ulogu kulture u modernom svijetu. Obnova sociologije kulture, prema navedenim autorima, temelji se upravo na uviđanju tih promjena u samom realitetu (Crane, 1994:2–3; Dirks,

1994:3–45; Thompson, 1992:15–18). Moglo bi se pripomenuti da to zapažanje nije osobito originalno uzmu li se u obzir anticipacije i analitički uvidi pripadnika kritičke teorije društva, ponajprije njihova razmatranja o »kulturnoj industriji« (»industriji svijesti«), a pogotovo lucidne Benjaminove teze o narastajućim mogućnostima tehničke reprodukcije umjetničkih djela odnosno visokoestetiziranih kulturnih oblika (Benjamin, 1986:125–151). Ali ta je primjedba u ovom slučaju promašena, jer nije riječ o poricanju uvida kritičke teorije nego, naprotiv, o njihovoj potvrdi. Ono što je za nju bila tendencija, sada je predmetna realnost. Ono što je ona promatrala iz kritičke i kontestativne distance, sada se promatra kao prevalentni kulturni pozitivitet. To je pozitivitet **komunikacije** koji se ispostavlja kao univerzalni obrazac i okvir kulturnog procesa. Djelovanje po kojemu se kultura zbiljski događa, i koje W. I. Susman (ali ne samo on) definira kao njezinu tvoračku sastavnicu, jest upravo komunikacija (Susman, 1987:390–416). Kultura i komunikacija danas su dva nerazdvojna pojma. Činjenica na kojoj Susman nije osobito inzistirao, a koja je sada – barem teorijski – posve evidentna, jest uklopljenost kulturno-komunikacijskog sklopa u mrežu ekonomske i političke moći. Na toj je činjeničnoj evidentnosti utemeljen već stereotipni, ali dobro smišljeni slogan: Tko ima informacije, taj ima i moć. Vladavina nad »komunikacijskim poljem« manifestno se odvija kao »prirodno-kulturni« proces, kao opći objektivitet koji ne pravi nikakve razlike ni diskriminacije, ali iza tog video-kulturnog objektiviteta stoje interesni mehanizmi ekonomskog utjecaja i regulativi političke moći. Kulturno-komunikacijski sklop sudjeluje u igri osvajanja i proširivanja političke moći.

Ovdje postaje jasno zbog čega se Smelser, u svojoj kratkoj rekonstrukciji sociopolitološkog pristupa kulturi, osvrće na ulogu Gramscijevih ideja. On zapravo polazi od činjenice da je njegov koncept **kulturne hegemonije** sedamdesetih godina postao nekom vrstom preferiranog uporišta za intelektualne krugove različitih, čak i suprotnih ideoloških orijentacija. Podjednako ga prizivaju neomarksisti, neodesničari, postmarksisti i poststrukturalisti. Taj je koncept uzet u ozbiljno razmatranje kao primjeren izraz za osvajanje političke moći sredstvima kulture a ne sredstvima revolucije i diktature. Gramsci ga je pronašao u distinkciji spram boljševizma i u zapadnoeuropskoj (ponajprije talijanskoj) perspektivi razvijenih institucija civilnog društva. Tamo gdje postoje razvijene institucije civilnog društva, osvajanje »aparata kulture« najdjelotvornije je demokratsko sredstvo za postizanje političke prevlasti. Kulturno se vodstvo ispostavlja kao put prema političkom vodstvu. Hegemonija se ne svodi na »oblikovanje neke nove kolektivne volje koja bi stvorila novi državni aparat i preobrazila društvo«, već prije svega uključuje razvijanje, širenje i ozbiljenje svjetonazorskih ideja, odnosno kulture, u širokoj skali ustanova civilnog društva (Garin, 1969: 38–74; Bobbio, 1969:75–100). Umjesto prisile, ciljevi se postižu pristankom (konsenzusom). Gramsciju je svakako bilo stalo do osvajanja političke vlasti, ali mu je istodobno bilo jasno da taj cilj ima više izgleda ako se realizira preko razgranate kulturne sfere u kojoj se reproduciraju i legitimiraju odnosi moći. Gledan sa sociološkog stajališta, Gramscijev je uvid dvojako zanimljiv: **prvo**, on uvažava tradicionalno socioantropološko (»implicitno«) poimanje kulture kao skupa vrijednosti, normi, vjerovanja i stavova; **drugo**, on najavljuje oblikovanje razgranatog kulturno-komunikacijskog sklopa koji postaje sve važniji za prakticiranje moći u demokratskom društvu. Taj pristup, koji analitički povezuje kulturu i moć, od sedamdesetih je godina aktualiziran u nekoliko teorijskih varijanti, pri čemu su jedne izravno proizišle iz »receptije Gramscija«, dok su se druge oblikovale neovisno o tome.

Među njima je najstarija, i institucionalno najbolje etablirana, britanska »škola kulturnih studija.« Njezini počeci sežu u pedesete godine i neposredno su povezani s intelektualnom tradicijom socijalne povijesti koja je egzemplarno izražena u djelima Raymonda Williama (*Culture and Society*), Richarda Hoggarta (*Use of Literacy*) i E.P. Thompsona (*Making of the English Working Class*). Ta je tradicija kasnije akademski institucionalizirana (Centar za kulturne studije pri Sveučilištu u Birminghamu), a njezini je glavni današnji protagonisti, primjerice Stewart Hall, definiraju kao školu **kritičke sociologije kulture**, odnosno kao »proučavanje odnosa među elementima u cjelini načina života« (Hall, 1994:523). Glavni se cilj analize kulture sastoji u tome da utvrdi narav organizacije koja tvori kompleks tih odnosa. Ona kulturu konceptualizira u njezinoj međupovezanosti s cjelokupnom socijalnom praksom, točnije rečeno s raznim oblicima te prakse. Kulturne tvorbe i procesi nisu odrazi socijalne prakse, nego elementi njezine organizacije, njezini specifični obrasci. Stoga se analizom pojedinačnih primjera socijalnog života nastoji doprijeti do bitnih dimenzija opće organizacije. Imajući na umu cjelinu kulturnog života, britanski se kulturolozi usredotočuju na istraživanje odabranih fenomena suvremenosti kao što su: omladinski stilovi života (subkulture), kultura radničkih slojeva, marginalne društvene grupe, rasni problemi, značajke spolnosti, diskurs masovnih medija i njegov utjecaj na društveni život i ponašanje. Sami po sebi oni nas ne bi doveli do osobitih socioloških »otkrića«. »Kulturne su studije projekt čije se ostvarivanje – dosezanje potpune cjelovitosti kroz fragmentaciju i podijeljenost – nikada ne okončava... Nema cjeline, ona će tek nastati« (Dunn, 1989:37). Iz tako shvaćene kulture, kao »cjeline načina života«, odnosno kao organizacije njezinih elemenata, britanske su kulturne studije izlučile metodičko načelo zahvaljujući kojemu njihove analize različitih kulturnih fenomena (od narodne, masovne i popularne kulture do visokostilizirane »tekstualne proizvodnje«, obrazovanja i područja modernih komunikacija) daju mnogo pouzdanije rezultate nego »konvencionalna« istraživanja slične vrste. Pri tome se, uz visoku receptivnu otvorenost prema drugim analitičkim pristupima (strukturalističkom, semiotičkom, politekonomskom), uvijek naglašava autohtonost, čak i paradigmatičnost, vlastitog načela. Ono što se nikako ne može prihvatiti od strukturalizma jesu njegove »strukture bez subjekta«, a ono što politekonomski pristup čini nedostatnim, čak i pogrešnim, jest njegovo marginaliziranje kulture, izvođenje njezina mjesta iz odnosa baza/nadgradnja. Otkriće Gramscija sedamdesetih i osamdesetih godina – jer doista se radilo o svojevrsnom britanskom otkriću tog autora – samo je pojačalo konceptualnu i teorijsku legitimaciju te orijentacije. U njegovim je spisima pronađen pogodan pojmovni instrumentarij za političku dimenziju analize, kojom je valjalo nadopuniti izvorni sociološki vidokrug. Gramscijev pojam hegemonije potvrdio je opravdanost njezina inzistiranja na organizaciji. Ona je protiv »determinizma organizacije«, ali ne može pobjeći od činjenice da je u njoj sadržan realitet političke moći. Ona ublažava oštre obrise Gramscijeva socijalnoklasnog uvjerenja (Williams eksplicitno odbacuje ideju o isključivo klasno usmjerenim kulturama), ali ipak polazi od toga da je kulturna artikulacija društva djelatno uklopljena u postojeću socijalnu strukturu. Iako, za razliku od Gramscija, ne govori izrijekom o svojim političkim ciljevima, ta orijentacija ipak jasno izriče da je područje kulture zapravo područje oblikovanja svijesti te da je stoga presudno važno u organizaciji i praksi socijalnog života. Kritička sociologija kulture, u ključu »kulturnih studija«, istodobno se deklarira kao znanstveno–istraživački pristup i kao intelektualno djelovanje u smjeru politizacije kulture (Harris,

1992:195). A politizacija nema drugu metu nego političku moć kao posredovanje do socijalnih interesa.

U drugim varijantama sociopolitološke orijentacije moć je također lajtmotiv »kulturne analize«, ali u njima nema aktivističko–praktičke note koja je svojstvena britanskim tumačima Gramscijeva pojma hegemonije. Načelni razlog diferencije leži u činjenici da te »druge varijante« vuku svoje podrijetlo i nastanak iz drugačije teorijske tradicije – strukturalizma, strukturalističkog marksizma, poststrukturalizma i postmodernizma. Althusserova recepcija i interpretacija Gramscija (»ideološki aparati države«) svakako je imala neki utjecaj, ali nije bila odlučujuća. Odlučujuće je to da se pojam moći – ali bez njegove političke redukcije – paradigmatički aktualizira kao ključ za razumijevanje odnosa između socijalnih i kulturnih struktura (Dreyfus/Rabinov, 1984:296–346). Moć je oblikotvorni a ne posljedični činitelj tog strukturalnog međuodnosa. To najrječitije dolazi do izražaja u Foucaultovim »arheolozijskim« i »genealozijskim« analizama, u Bourdieuovoj sociološkoj tematizaciji »kulturnog kapitala« i Baudrillardovim refleksijama o modernom medijsko–komunikacijskom sklopu kao razdoblju »simulacije« i »*simulacruma*«.

Cijela je moderna kultura zapravo golemi mehanizam moći – tako bi se mogao najkraće sažeti temeljni stav Foucaultova teorijskog projekta (Foucault, 1966; Foucault, 1971; Foucault, 1975; Foucault, 1976). Pod kulturom se, dakako, misli na sve ono što je racionalni i instrumentalni um stvorio u novovjekovnom razdoblju, a što je od vremena klasicizma i prosvjetiteljstva oblikovano kao poredak stvari (»poredak diskursa«, »poredak istine«, »poredak spoznaje«). Moć gubi političku (državnu, hijerarhijsku) »centralnost«, ne poima se u vidu »nadredjene instance«, ali to ne znači da se ispraznjava od svog političkog sadržaja (autoriteta, dominacije). »Sav trud novovjekovne znanosti služi moći. Sama znanost postala je moć. Više ne vrijedi stara formula da se znanje traži poradi znanja. Stoga možemo ustvrditi da podrijetlo novovjekovne znanosti leži u moći« (Baruzzi, 1994:227). U duhu ovog stava, koji je izveden iz evolucije političke filozofije Zapada, Foucault promatra rasprostiranje »uma moći« na različitim razinama institucionalne organizacije modernog društva. Rasprostiranje je »kapilarno« i »mikrofizičko« i upravo stoga strukturalno sveprisutno (Foucault, 1977:8–14; Dreyfus/Rabinov, 1984:264–293). Njegova je svrha »norma i »normaliziranje« a njegov učinak »disciplina« i »discipliniranje«. Ono što u modernoj povijesti poznajemo kao vladajuće kulturne paradigme ili epistemološke konstelacije (*episteme*) zapravo su različiti režimi »znanja–moći« koji uređuju specifične oblike subjektivnosti, mišljenja, svjetonazora, političkog i socijalnog odnošenja. Svemoćni je subjekt zamijenjen subjektom koji je proizvod moći. Klasični humanizam i moderne humanističke ideologije, u kojima je čovjek uzdignut do univerzalne apstrakcije, zamijenjeni su humanizacijom moći nad konkretnim društvenim čovjekom, nad njegovim tijelom (»bio–moć«). Mikrofizika moći ne znači porast represivnosti, nego izgradnju »disciplinarnih mehanizama i tehnologija« pomoću kojih se provodi integracija u modernu kulturu. To je »rehabilitacija« za korisne svrhe (proizvodnju, učinak, konstruktivan rad), »normalizacija« za racionalno djelovanje, »discipliniranje« individualnog tijela u skladu s diskurzivnim poretkom društvenoga tijela, »nadziranje i kažnjavanje« u ime društveno–ugovorne konstrukcije a ne u ime transcendentnog suvereniteta. **Panoptizam** je uostalom, kao doktrinarna projekcija idealnog Benthamova zatvora, najbolji tipski izraz moćnog racionaliteta modernosti, koji »sve vidi a nije vidjen, sve nadzire a sam nije nadziran« (Foucault, 1975). Moderna se kultura može

definirati kao volja za znanjem koja se ozbiljuje kao raznovrsnost diskurzivne prakse. Upravo je diskurzivnost ono tvoračko načelo koje joj daje veliku moć. Diskurzivnost je srž kulturne moći i moć *par excellence*. Ona nije supstancijalne nego relacijske naravi, i to je ono po čemu je ona neka vrsta tkiva društvenih odnosa. Odnosi moći nisu izvan drugih tipova odnosa nego su imanentna sastavnica društvenih institucija. Stoga se iz Foucaultovih strukturalističkih i genealogijskih »dispozitiva« može izvesti zaključak da o rasporedu moći unutar vladajućeg diskursa (dominantne kulture) sve više ovisi distribucija društvene i političke moći, da je utjecaj u kulturnom prostoru eminentno društveni i politički utjecaj. Sociopolitičke implikacije toga stava nisu daleko od Gramscijeva pojma hegemonije.

Od toga nisu daleko ni Bourdieuova gledišta. Njegova su teorijska razmatranja (slično Foucaultovim) također proizišla iz poststrukturalističkog intelektualnog nagruća, ali ono što ih posebno odlikuje, i možda čini empirijski uvjerljivijim, jest njihova utemeljenost na raznolikim postupcima znanstveno–sociološkog istraživanja (empirijska ispitivanja, ankete, komparativno–statističke ekspertize, analize sadržaja itd.). Bourdieu je u pravom smislu riječi istraživač i teoretičar socijalno–stratifikacijskih procesa i društvenih sukoba. Ukratko, za razliku od Foucaulta, on je više sociolog. No taj klasični sociološki obrazac ne bi bio posebno originalan da nije konceptualno proširen i dopunjen inovativnim uvidima, osobito onima koji tematiziraju strukturalno mjesto kulture. Kao istraživač stratifikacijsko–konfliktnih odnosa, Bourdieu polazi od hijerarhijske i, prema tome, nejednake distribucije kapitala na pojedinim razinama društvene strukture. Kapital se, međutim, ne svodi na homogeni ekonomski entitet kao jedini izvor i oblik društvene dominacije, kao isključivi modus socijalnog »klasiranja« i »klasifikacije«, što je inače svojstveno tradicionalnom socioekonomističkom pristupu (Bourdieu, 1979; Bourdieu, 1982; Bourdieu, 1989; Ansart, 1990). Pored ekonomskog kapitala, u nastajanju i reprodukciji stratifikacijsko–konfliktnih odnosa jednako sudjeluju socijalni, simbolički i kulturni kapital. Takozvane objektivne strukture ne možemo promatrati a da istodobno ne promatramo i »kognitivne strukture« pomoću kojih socijalni akteri spoznajno–praktički zahvaćaju svoj strukturirani društveni svijet. Riječ je, dakle, »o korespondenciji između društvenih i mentalnih struktura, između objektivnih podjela društvenog svijeta (na vladajuće i podvlastene u pojedinim područjima) i načela pomoću kojih društveni akteri sagledavaju i dijele taj svijet« (Bourdieu, 1989:7). No na strukturu društvenog prostora u diferenciranim društvima najviše utječu »dva temeljna načela diferencijacije: ekonomski kapital i kulturni kapital« (Bourdieu, 1989:13). Institucija obrazovanja dolazi u središte zbivanja. Ona igra odlučujuću ulogu u diobenoj reprodukciji kulturnog kapitala, a time i u strukturalnoj reprodukciji socijalnog prostora. Preko nje se odvijaju glavne borbe za »monopol nad vladajućim pozicijama«. Njezini aparati imaju bitnu formativnu i posredujuću ulogu u oblikovanju habitusa socijalnih aktera, a habitus je sklop njihovih kulturnih dispozicija (ukusa, gledišta, uvjerenja). On je njihova distinkcija u socijalnom polju, temelj njihove interakcije (Bourdieu, 1982). Kultura je dinamički proces u kojemu se križaju četiri vrste kapitala i ovisno o njihovoj kombinaciji akteri su »klasirani« (ili »samoklasirani«) na različite razine ukusa i senzibiliteta, različito prakticiraju kulturu. Arbitri »legitimne kulture«, odnosno prevladavajućeg ukusa, jesu oni koji posjeduju najviše ekonomskog i simboličkog kapitala. Kulturna potrošnja varira ovisno o društvenim klasama, različitim razinama obrazovanja, ekonomskog i kulturnog kapitala. Posjednici ekonomskog kapitala s lakoćom se koriste »legitimnim

kulturnim obilježjima« (putovanja, posjedovanje umjetničkih djela ili luksuznih automobila). Posjednici kulturnog kapitala očituju svoju »distinkciju« čitanjem, klasičnim glazbenim ukusom, zanimanjem za avangardno kazalište itd. Muzeji pokazuju da ekonomski kapital ne mora biti određujući činilac ukusa za »visoka i legitimna dobra«. Oni su općenito najdostupniji, svima su podjednako na dohvata ruke, ali ih najčešće posjećuju posjednici »visokog« kulturnog kapitala (Ansart, 1990:106). Kultura su dobra, prema tome, »hijerarhijski klasirana« i »djelatno klasirajuća«. Preko njih se društveni akteri »klasiraju i međusobno suprotstavljaju čim dodju u priliku da očituju svoj ukus«. Kulturno polje funkcionira kao sustav klasiranja i socijalnim akterima pruža priliku za »strategije distinkcije u odnosu na druge klase«. Ne radi se o pukom simboličkom svijetu, o sukobu »lijepih apstrakcija«, nego o zbiljskom sučeljavanju oko legitimnosti, što u konačnici obuhvaća i legitimnost dominacije. Tu leži krajnji smisao gotovo aktivističkog slogana koji govori o klasnoj borbi u području kulture. Političke posljedice Bourdieuovih socioloških uvida znatno su izričtije od Foucaultovih dijagnoza moći. Kultura je autonomna zbilja, ali njezin je socijalni ulog tako velik da ga suvremeni socijalni akteri sve određenije doživljavaju kao bitno područje svoje moći i legitimnosti. Ovo je stajalište na osobit način podudarno s teorijama o postindustrijskom društvu, koje naglašavaju rastuću važnost znanja, informacija i simboličkih dobara. No dok je postindustrialistički koncept depolitiziran, u Bourdieuovoj se sociologiji kultura promatra kao područje borbe za legitimnost (legitimnu kulturu), što znači da je izravno povezana s pitanjem moći i njezinom socijalno-političkom distribucijom.

Gledana sa stajališta diskurzivne konstrukcije, Baudrillardova je teorija kulture posve različita od Bourdieuove sociologije. No ta je razlika samo površinska, u osnovi se radi o vrlo sličnoj intenciji koja je, uostalom, proizišla iz istih poststrukturalističkih i semiotičkih izvora. Baudrillard je u punom smislu riječi krenuo onim putem što ga D. Crane definira kao istraživanje *recorded culture*. U tome je on tematski nastavljao Benjaminovih i McLuhanovih ideja, ali je različit po tome što je tehnizaciju kulturno-komunikacijskog sklopa doveo do krajnjih konzekvencija, a to znači do logike moći. Baudrillardovu je intenciju najlakše razumjeti poslužimo li se eksplikativnim ključem Johna B. Thomsona, koji kulturu razvijenog medijskog doba definira kao simboličnu reprodukciju socijalnog konteksta, odnosno kao »strukturalno oblikovanje značenja u strukturiranom socijalnom kontekstu« (Thompson, 135). Ta simboličko-interakcionistička definicija, koja očigledno inzistira na socijalnim relacijama, polazi od uvida da se događa nešto što bi se moglo nazvati »modernizacijom moderne kulture«, a da pečat toj modernizaciji daje proces **medijacije**. Razvoj tehničkih medija i medijacija kulture ključni su procesi modernoga društva (Thompson, 1992:154). Baudrillardovski rečeno, tehnička medijacija kulture stvara **društvo spektakla**. Njegovu komunikacijsku mrežu tvore znakovi što ih proizvode tehničko-medijski aparati. Proizvodnja znakova postaje temeljnim oblikom proizvodnje. O modernoj kulturnoj sferi možemo govoriti kao o **političkoj ekonomiji znaka**, a o **simboličkoj razmjeni** kao sve bitnijem obliku razmjene općenito. Ona ne proizvodi robe od neposredne vrijednosti, kao klasična politička ekonomija, već znakove koji su svojevrsna simulacija tih vrijednosti. Svijet medijske kulture jest svijet *simulacruma*. Zbilja je simulirana, što znači da nije prava, ali simulacija je opet toliko realna da o njoj valja govoriti kao o pravom **hiperrealizmu**. Pojmi li se kultura kao sklop znakova, tada se o njezinoj modernoj povijesti može govoriti kao o slijedu triju razdoblja, odnosno triju »poredaka *simula-*

cruma«. Prvi, »klasični« poredak, zahvaća vrijeme od renesanse do industrijske revolucije. On se temelji na »prirodnom zakonu vrijednosti«, a njegov je modus oponašanje. »Prometejsko se nastojanje buržoazije usredotočilo na oponašanje prirode da bi se potom usmjerilo na proizvodnju« (Baudrillard, 1976:80). Drugi poredak zahvaća industrijsko razdoblje, a proizvodnja je njegova dominantna shema. Riječ je o serijskoj proizvodnji koja počiva na komercijalnom zakonu vrijednosti. Dominantno je tehničko načelo, bitan je stroj, otvara se doba »ljudske mehanike«. Nestaje metafizika čovjeka kao »protagonista prirodnog teatra«, *simulacrum* (komunikacijski znak) zado-biva obličje automata. Treći, današnji poredak jest poredak **operacionalne simulacije**. On se temelji na »strukturalnom zakonu vrijednosti« ili »metafizici koda«. Univerzum prirodnih zakona zamijenjen je univerzumom struktura i binarnih opozicija (»binarnih sustava znakova«). Digitalnost je nova paradigma. Mediji imaju tu prednost da proces mišljenja mogu kontrolirati jednostavnim tehničkim postupcima: stilom montaže, rezovima, interpolacijama, nadodavanjem slika itd. Budući da je kod, kao strukturalno načelo, neutralan i indiferentan, veliki humanistički kriteriji vrednovanja, vrijednosti civilizacije, moralnog, estetskog i praktičkog rasuđivanja jednostavno se tope u sustavu slika i znakova. Stoga Baudrillard i tvrdi da u trećem poretku *simulacruma* razlika između istinitog i lažnog, stvarnog i imaginarnog postaje sve problematičnijom. Tamo gdje znakovi zauzimaju mjesto realnosti, gdje kulturnom sferom dominira njihova razmjena i cirkulacija, sve je više informacija a sve manje mišljenja. Istodobno se zbiva **implozija smisla** i **implozija socijalnog** u masi. »Mase i mediji tvore jedinstven proces« (Smart, 1992:175). Informacijski mediji djeluju zapravo u dva bitna pravca: **izvanjski** proizvode sve više društvenosti, a **iznutra** neutraliziraju socijalne odnose i društvenost samu. Sklon žestokim i postmodernističkim metaforama, Baudrillard to naziva **leukemizacijom** socijalne supstancije i **padom političkog** (Baudrillard, 1981:231–232). To nije pesimistička slika stvarnosti, nego teorijsko stajalište koje drži da je kulturna moć, zahvaljujući tehničkoj medijatzaciji i uvećanoj tehnološkoj reproduktivnosti, utjelovljena u sferi slike te da distribucija te moći na novi način otvara socijalno i političko pitanje.

Upravo je to pitanje, od početka sedamdesetih godina, dalo poticaj obnovi socioloških pogleda na kulturu, o čemu govori D. Crane. Navedeni su teorijski pristupi u tom pogledu egzemplarni, a u recentnoj klimi socioloških ideja oni nipošto nisu ostali bez utjecaja. I sama D. Crane ističe njihove plodotvorne odjeke u američkim sociološkim krugovima. Makar i intelektualno konjunkturni, ti odjeci potvrđuju povećani interes za sociopolitološku analizu kulture. Izvorište toga interesa, razumije se, nije samo akademsko. Posljednja su tri desetljeća obilježena sveopćom dominacijom demokratskog diskursa, što je samo drugo ime za posao distribucije moći. Kulturna moć postaje središnjim socijalnim i političkim problemom demokracija. Problem »političke kulture«, koji je donedavno pobudjivao uglavnom akademske reminiscencije, odjednom se pojavljuje kao univerzalno značajno područje socijalnih znanosti i kao nerazdvojan dio ideološkog žargona političkih elita. Razmišljajući baš o toj činjenici, Castoriadis se pita koja je to glavna »nevolja« današnje kulture i, ne htijući, ocrta pozadinu sociopolitoloških analitičkih nastojanja. Njegov odgovor glasi: »Na planu zbiljskog funkcioniranja društva moć naroda samo je paravan za moć novca, tehnokoznanosti, stranačkih i državnih birokracija, medija. Na pojedinačnom planu stvara se nova zatvorenost koja poprima oblik općeg konformizma. Držim da živimo u najkonformističnijoj fazi moderne povijesti. Kaže se: Svaki je pojedinac slobodan, a zapravo

svi pasivno prihvaćaju jedini smisao što im ga predlažu i doista nameću društvene institucije. Riječ je o telepotrošnji, trošenju televizije, simuliranoj potrošnji *via* televizija...Kao što je današnja evolucija kulture povezana s inercijom i socijalno–političkom pasivnošću koja karakterizira naš svijet, isto će tako obnova njezine vitalnosti, ako do nje mora doći, biti neodvojiva od novog velikog socijalno–povijesnog pokreta koji će reaktivirati demokraciju i istodobno joj dati oblik i sadržaje što ih zahtijeva projekt ljudske autonomije» (Castoriadis, 1994:48–49). U svojim **Razmatranjima o svjetskoj povijesti** Burckhardt je kulturu (zajedno s državom i religijom) definirao kao jedan od bitnih čimbenika povijesti (Burckhardt, 1971:84–107), a to je, čini se, i Castoriadisova ideja. Ako je tako, onda je logično da ona ima »svoju« povijesnotvornu moć i da je nužno povezana s drugim (povijesnim) oblicima moći. To je ishodište novijih problemsko–analitičkih nastojanja u sociologiji kulture.

LITERATURA:

- Ansart, P. (1990). **Les sociologies contemporaines**. Pariz: Editions du Seuil.
- Baruzzi, A. (1994). **Uvod u političku filozofiju novog vijeka**. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Baudrillard, J. (1976). **L'échange symbolique et la mort**. Pariz: Editions Gallimard.
- Baudrillard, J. (1981). **Simulacres et simulation**. Pariz: Galilee.
- Benjamin, W. (1986). **Estetički ogleđi**. Zagreb: Školska knjiga.
- Bobbio, N. (1969). Gramsci e la concezione della società civile. **Gramsci e la cultura contemporanea**, Rim: Editori Riuniti.
- Boudon, R. (1992). **Traité de sociologie**. Pariz: Presses Universitaires de France.
- Bourdieu, P. (1979). **La distinction**. Pariz: Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1982). **Leçon sur la leçon**. Pariz: Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1989). **La noblesse d'état**. Pariz: Editions de Minuit.
- Burckhardt, J. (1971). **Considérations sur l'histoire universelle**. Pariz: Payot.
- Castoriadis, C. (1994). En mal de culture. **Esprit**, 4.
- Crane, D. (1994). **The Sociology of Culture. Emerging Theoretical Perspectives**. Oxford UK/Cambridge USA: Blackwell.
- Culler, J. (1991). **O dekonstrukciji**. Zagreb: Globus.
- Dirks, B. N., Eley, G. i Ortner, S. B. (1994). **Culture/Power/History**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Dreyfus, H. i Rabinow P. (1984). **Michel Foucault. Un parcours philosophique**. Pariz: Gallimard.
- Dunn, T. (1986). The evolution of Cultural Studies. **Introduction to Contemporary Cultural Studies**. London/New York: Longman.
- Foucault, M. (1966). **Les mots et les choses**. Pariz: Gallimard.
- Foucault, M. (1971). **L'ordre du discours**. Pariz: Gallimard.

- Foucault, M. (1975). **Surveiller et punir**. Pariz: Gallimard.
- Foucault, M. (1984). Deux essais sur le sujet et le pouvoir. U: Dreyfus, H. i Rabinow, P. (1984). **Michel Foucault. Un parcours philosophique**. Pariz: Gallimard.
- Foucault, M. (1977). **Microfisica del potere**. Torino: Einaudi. Gallimard.
- Garin, E. (1969). Politica e cultura in Gramsci (il problema degli intellettuali). **Gramsci e la cultura contemporanea**. Rim: Editori Riuniti.
- Gurvitch, G. (1963). **Traité de sociologie, I, II**. Pariz: Presses Universitaires de France. Izdanje na hrvatskom jeziku: Gurvitch, G. (1966). **Sociologija, I, II**. Zagreb: Naprijed.
- Hall, S. (1944). Cultural Studies: Two Paradigms. U: Dirks, N. B., Eley, G. i Ortner, S. B. (Eds.). **Culture/Power/History**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Harris, D. (1992). **From Class Struggle to the Politics of Pleasure**. London/New York: Routledge.
- Smart, B. (1992). **Modern Conditions, Postmodern Controversies**. London/New York: Routledge.
- Smelser, N. J. (1994). Les théories sociologiques. **Revue internationale des sciences sociales**, 139.
- Susman, I. W. (1985). **Kultura kao historija**. Beograd: Rad.
- Thompson, J. B. (1992). **Ideology and Modern Culture**. Cambridge: Polity Press.
- Waters, M. (1994). **Modern Sociological Theory**. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications.

CULTURE AND POWER

Rade Kalanj

Faculty of Philosophy, Zagreb

Summary

The text is concerned with the analysis of contemporary sociological approaches to the issue of culture. Relying on the attitudes of D. Crane and, especially, N. Smelser, the author holds that contemporary sociological thought is characterized by the three main approaches: sociologistic, socioanthropologic and sociopolitical science. However, in the latest period, in other words until the early 70s, the dominant place is of an approach of sociopolitical science, that had an innovative role in a sociology of culture. Its peculiarity is that it analyzes cultural processes in the political power range of knowledge. So the relation of culture and power becomes once a very significant topic in contemporary sociology. With regard to this the author particular attention gives to the Gramsci's notion of cultural hegemony, the British school of cultural studies, Foucault's theory of knowledge and power, Bourdieu's sociology of cultural capital and Baudrillard's theory of simulation and simulacrum. Their innovativeness is in that they surpass traditional ("implicite") culture comprehension and even more they turn towards a reality of medium and communication age, in other words, towards that what some contemporary sociologists denote as "recorded culture".

Key words: culture, cultural studies, cultural capital, recorded culture, simulacrum, sociology of culture

KULTUR UND MACHT

Rade Kalanj

Philosophische Fakultät, Zagreb

Zusammenfassung

Dieser Text beschäftigt sich mit der Analyse von den modernen soziologischen Auseinandersetzung mit dem Problem der Kultur. Der Autor vertritt eine These, die sich auf den Stellungen von D. Crane, und besonders von N. Smelser stützt, dass ein modernes soziologisches Denken drei Hauptauseinandersetzungen schildern: soziologistisch, sozioanthropologisch und soziopolitisch. Inzwischen nahm in der Soziologie in den letzten Zeitraum, beziehungsweise bis den Anfang der siebzigsten Jahre, eine dominante Stelle die soziopolitische Auseinandersetzung ein, der eine innovative Rolle in der Soziologie der Kultur hatte. Ihre Spezifität besteht aus dem Prinzip dass die Kulturprozesse im Gesichtskreis der politischen Macht analysiert werden. Damit wird das Verhältnis eine von sehr wichtigen Themen der modernen Soziologie. In dieser Ansicht schenkt der Autor eine besondere Aufmerksamkeit der Vorstellung der kulturellen Hegemonie von Gramsci, der Britischen Schule des Kulturstudiums, dem Studium des Kulturkapitals von Bourdieu, der Theorie von der Wissenschaft und von der Macht von Foucault, und der Theorie von der Simulation und von dem Simulacrum von Baudrillard. Ihre Erfindungsgabe besteht von diesem dass sie eine traditionelle ("implikative") Auffassung übertreffen und dass sie sich noch mehr nach der Wirklichkeit gegen der Ära der Media und der Kommunikation wenden, beziehungsweise nach diesem was von heutigen Soziologen wie "Record Culture" bezeichnet wurde.

Grundaussdrücke: Kultur, Kulturstudium, Kulturkapital, Recorded Culture, Simulacrum, Soziologie der Kultur